

ЉУБИЦА ШТАВЉАНИН–ЂОРЂЕВИЋ, МИРОСЛАВА ГРОЗДАНОВИЋ–ПАЈИЋ, ЛУЦИЈА ЦЕРНИЋ, *Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије*, књига прва, Народна библиотека Србије, Београд 1986, стр. 470 + 4 илустрације.

У време немачког бомбардовања Београда 6. априла 1941. године изгорела је Народна библиотека и огроман књижни фонд у коме се, између осталог, налазило преко 1300 старих ћирилских рукописа. Уништење ове, за српски народ, његову културу и историју, изузетно значајне институције, спада у трагедије немерљиве и непроцењиве. Кад је реч о старом рукописном наслеђу, несрећа је утолико већа јер је велики део тога фонда био само делимично проучен или уопште непроучен, што не значи да истакнути истраживачи–слависти нису били свесни његовог изузетног значаја и вредности, на шта су скретали пажњу.

Одмах после уништења покренута је акција за обнављање књижних фондова; овоме позиву одазвали су се и многи појединци и институције — сви они који су били стварни пошповаоци и љубитељи старог српског културног наслеђа. Већ 1943. године у обновљеном фонду налазило се доста значајних примерака садашње збирке. Важно је рећи да је у време Првог светског рата нестало око педесет значајних рукописа у време њихове евакуације пред непријатељем. Известан број ових рукописа је, на срећу, сачуван, и библиотека је успела да их откупи.

У читавом овом часном и неопходном подухвату реконструкције и обнављања библиотечких фондова, нарочито старог писаног наслеђа, изузетан значај има Археографско одељење Народне библиотеке, основано 1961. године. Задатак овога одељења јесте, поред осталог, да описује и издаје све јужнословенске рукописе који се налазе у земљи и иностранству. Срећа је што је први руководилац овога одељења био истакнути и свестрани научник пок. Владимир Мошин, који је поставио основе и утврдио правце оваквог рада; његов достојни настављач и наследник, пок. Димитрије Богдановић, и сарадници овога одељења тај су посао наставили. Резултат њиховог послеништва је и овај *Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије*.

У овом *Опису* обрађено је 180 јединица, а садашња рукописна збирка има 202 јединице. Остали рукописи биће обрађени касније, јер су накнадно набављени.

Аутори ове значајне и важне књиге, као и остали сарадници, морали су да уложе много труда како би утврдили релевантне податке за сваки рукопис, нпр. кад су и где ови рукописи настали, за кога су писани, ко су били писари итд.

Известан број рукописа и поседује овакве податке — један од најстаријих, *Браткоб минеј*, садржи податак да га је писао писар Братко, да је писан за великог тепчију Обрада у време краља Владислава (1234–1243). Установљивање оваквих података за рукописе млађег раздобља знатно је једноставније — рукописи из XVIII века углавном су настали на простору данашње Војводине, у Сремским Карловцима, Новом Саду и др. На пример, *Требник* из 1817. године преписан је у Крушедолу, *Правила монашка* Висариона Павловића у Петроварадину итд. Постоје, наравно, начини и за посредно утврђивање појединих података, нпр. *Зборник српских житија* таха—монаха Марка највероватније је настао у Хиландару крајем XIV века, јер је рукопис тамо и нађен, а и овај монах тамо је написао и све остале своје рукописе.

За територијалну и временску локацију рукописа користе се, осим тога, ортографски, палеографски и језички подаци. Користећи све ово, сарадници Археографског одељења успели су да многе фрагменте припоје матичним рукописима, да идентификују писаре и скрипторијуме.

У *Прегробору* (стр. V–XIV) аутори су изнели начин и методологију рада, прегледно и детаљно.

Сам опис рукописа (стр. 1–379) изузетно је систематично и стручно урађен. Како би се изнели сви релевантни подаци о једном рукопису, опис садржи следеће елементе: да ли је рукопис папирни или пергаментски, писар, време и место настанка, писмо и језик, илуминације, повез, садржај, записи, историјат, литература.

Сматрамо за нарочито значајно што су у опису дати изузетно важни подаци о језику и писму. Наводећи ове податке, аутори су имали на уму три елемента: време, територију и одређене књижевноисторијске норме. Подаци који се налазе у пресеку ових трију координата поуздано су сведочанство о датом рукопису.

Без обзира на то да ли су дати мање или више детаљни палеографски описи — што је зависило од тога да ли је рукопис папирни, са воденим знаком или без њега, или је у питању пергаментски кодекс — уложен је огроман труд да се издвоје индивидуалне одлике писаревог дуктуса, јер се особеност изражена у овој равни често поклапа са писарским особеностима на ортографском и језичком плану.

Неопходни квалификативи као: устав, полуустав, брзопис итд. (кад је реч о писму), или: српска, бугарска, македонска редакција, рашка или ресавска ортографија (кад је реч о ортографско—језичким карактеристикама) налазе се у опису сваког рукописа.

За историчаре нашега језика од изузетног су значаја указивања на дијалекатске појаве у појединим рукописима, везане за ужу или ширу област: облик

помилоуванъи (Рс 33), акуз. ум. лок. *ѣакоже писано въ трїодѣ* (Рс 37), префикс *по-* у компарацији придева: *лисица ѣсть похитра* (Рс 38), икавизми у примерима *примѣдромѣ*, *мрижи* (Рс 53), замена и са *ѣ*: *прѣближиль сѣ* (Рс 642) итд.

Значајни су, свакако, и подаци који се тичу језичких појава карактеристичних за општи лик српског језика: мешање и *-ѣ* у корист и (Рс 589, Рс 647, Рс 17 итд.), вокализација полугласа у *а*: *слоуњчанъи* (Рс 651 а и у многим другим), наставак *-мо* у 1. л. презента и императива: *празноуемо*, *похвалимо* (Рс 647), презента и аориста: *прѣвивамо*, *могосмо* (Рс 40), 3. л. множине презента помоћног глагола без *-тъ*: *вѣнце соу възели* (Рс 651), заменички облици: *самога*, *га* (Рс 651), *га* (Рс 649) итд.

Подаци ове врсте веома су важни, јер омогућавају истраживачима да дају тачније хронолошко одређење појединих језичких појава и процеса, што значи да ће бити избегнуте многе хипотетичне тврдње, као и претпоставке које у својој основи могу бити и тачне, али се примају са сумњом јер нису утемељене на материјалним доказима.

Од стр. 387, до 408. налазе се регистри: регистар аутора, регистар садржаја, регистар писара итд.; дате су, такође, и сигнатуре и редни бројеви рукописа (стр. 409–410), скраћенице (стр. 411), попис скраћеница које су употребљене уз опис водених знакова (стр. 412).

Великој озбиљности и савесности са којом је рађен овај опис доприноси свакако и *Албум водених знакова у рукописима Народне библиотеке*; аутор је Мирослава Гроздановић–Пајић, велики познавалац ове области.

У закључку се без двоумљења може рећи следеће: овакви подухвати захтевају изузетно знање, стручност и савесност, што су аутори и показали, а значај оваквих научних дела за нашу културну, књижевну и језичку историју свакако је огроман. Треба само пожелети да оваквих радова буде више.

Гордана Јовановић